

Hittjo Kruyswijk, ***Baas in eigen boek? Evolutietheorie en schriftgezag bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (1881-1981)*** (Dissertatie Leiden 2011; Hilversum: Verloren, 2011, 335 pp., ISBN 978 90 8704 253 0).

De hedendaagse Amerikaanse filosoof Daniel Dennett dicht de evolutietheorie van Charles Darwin de werking toe van een alles doordringend zuur. Of – en zo ja hoe – dit ‘zuur’ van Darwins theorie van natuurlijke selectie vanaf 1881 tot 1981 heeft ingewerkt op het Schriftgezag van de Bijbel bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) is de vraag waar Hittjo Kruyswijk zich in zijn promotieonderzoek door liet leiden. Kruyswijk was al in 1977 gepromoveerd op een medisch proefschrift (*The Radioimmunoassay of Digoxin*).

Omdat Kruyswijk van 1957 tot 1966 aan de Vrije Universiteit in Amsterdam geneeskunde studeerde en van huis uit bekend is met het milieu van de gereformeerden leest *Baas in eigen boek?* als het verslag van een ervaringsdeskundige. Schijnbaar moeiteloos serveert hij de lezer een gedetailleerd chronologisch overzicht van de somtijds verbijsterende intellectuele tournures die gereformeerde theologen zich in het voetspoor van hun grote negentiende-eeuwse voorganger Abraham Kuyper (1837-1920) getroostten om dit verderfelijke ‘evolutiezuur’ te neutraliseren.

Met name de opzet en chronologische structuur van *Baas in eigen boek?* is glashelder. Het eerste deel van het proefschrift beslaat de periode van 1881 tot 1921 waarin uit de doeken wordt gedaan wat de twee grondleggers van de GKN, respectievelijk Kuyper en Herman Bavinck (1854-1921), zoal dachten van de – in Kuypers Bijbelse woorden – ‘buiten-Schriftuurlijke voorstellingen omtrent het ontstaan der dingen’. Hoewel Kuyper en Bavinck in de nuance van hun oordeel over het ‘evolutiedogma’ wel verschilden, liepen de grote lijnen van hun dogmatiek broederlijk synchroon. Beiden hielden vast aan een ‘letterlijk-historische’ opvatting van de Bijbel. Wat de talloze bevindingen van nauwgezet modern wetenschappelijk natuuronderzoek ook mochten uitwijzen, bijvoorbeeld dat uit geologisch onderzoek bleek dat de aarde niet een paar duizend, maar minstens vele miljoenen jaren oud was, zodra ze in strijd waren met het Schriftgezag werden ze gebrandmerkt als ‘onbewezen hypotheses’.

Hoe groot het gezag van beide ‘founding fathers’ van de GKN was wordt duidelijk in het tweede deel van het proefschrift, waarin een periode van consolidatie (1921-1950) wordt beschreven. Vanuit het perspectief van de ongelovige lezer had deze periode beter als stagnatie kunnen worden getypeerd, maar het pleit voor Kruyswijk dat hij niet in de

verleiding kwam hier een waardeoordeel te vellen. In het Interbellum was het vooral het eerste bijbelboek Genesis, en dan vooral het verhaal over de schepping, het paradijs en de zondeval, dat de gemoederen bezighield. De toenmalige Kamper hoogleraar Oude Testament J. Ridderbos (1879-1960) schetste in 1925 een overzicht van het spectrum waarbinnen de meningsvorming zich bewoog, met aan de uitersten de 'eenvoudig-historische' en de 'naturalistische moderne' uitleg en daartussen 'diverse vrij-historische, symboliserende of allegoriserende voorstellingen, die de nadruk leggen op de ethische betekenis van het verhaal, maar er ook "een zekere historische waarheid" in erkennen'. De gemoederen konden hoog oplopen, zoals bij de heikele 'kwestie Geelkerken' waarbij van 1924 tot 1926, aanvankelijk in de kerkenraad en uiteindelijk tijdens de buitengewone generale synode in Assen, de vraag centraal stond of de theoloog Johannes Gerardus Geelkerken (1879-1960) nu wel of niet 'in het midden liet' dat in het paradijs de boom der kennis van des goeds en des kwaads, de boom des levens en de slang en haar spreken 'zintuiglijk waarneembaar waren'. Omdat Geelkerken die zintuiglijke waarneembaarheid weliswaar niet ontkende, maar wel een slag om de arm hield met de opmerking dat hij er geen vaststaande mening over had, was dat voor de Assense synode voldoende om hem uit zijn ambt te zetten. Vijftien predikanten en pakweg 5.000 kerkenraadsleden verklaarden zich solidair met Geelkerken, stapten uit de GKN om zich vervolgens weer te verenigen in 'de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband'. De gebeurtenis is tekenend voor deze periode waarin het merendeel van de gereformeerden zich nog krampachtig vastklampte aan het Schriftgezag en afwijkende meningen nauwelijks werden getolereerd.

In de derde periode (1950-1980) vond volgens Kruyswijk, min of meer in het kielzog van grote maatschappelijke veranderingen in de samenleving, zoals de toename van de welvaart, de democratisering van het onderwijs en de emancipatie van minderheden, 'de grote omslag' in het gereformeerde denken over het Schriftgezag plaats. De bijgevoegde statistieken en grafieken spreken hier boekdelen. Doorslaggevend voor de teloorgang van de 'eenvoudig-historische uitleg' was de omkering in de numerieke krachtsverhouding tussen theologen en natuurkundigen van gereformeerde huize. Het startschot werd in 1950 gegeven door de natuurkundige G.J. Sizoo (1920-1994), die de deelnemers aan de conferentie van de Christelijke Vere(en)iging van Natuur- en Geneeskundigen (CVNG) achter het standpunt wist te verenigen dat de aarde ongeveer 2 à 3 miljard jaar oud was. Maar het duurde toch nog dertig jaar voordat de algemene synode van de GKN in het rapport *God met ons* de 'eenvoudig-historische' uitleg verving door een 'narratieve geschiedopvatting', waarbij de vraag of de verhalen in de Bijbel ook waar gebeurd waren nu wel 'in het midden' mocht worden gelaten.

De kracht van Kruyswijk's dissertatie is dat hij duidelijk laat zien dat er in gereformeerde kring tot op de dag van vandaag nog steeds wordt geworsteld met de vraag wat er van het 'Schriftgezag' en het christelijke geloof overblijft als men bereid is de resultaten van natuurwetenschappelijk onderzoek – en dan met name de zich opstapelende empirische bewijzen voor Darwins theorie van natuurlijke selectie – serieus

te nemen. Het boek slaat in een klap ook het door de gereformeerde nanowetenschapper Cees Dekker gesuggereerde beeld aan diggelen dat de ‘strijd tussen geloof en wetenschap’ een door atheïsten gecreëerde mythe zou zijn. *Baas in eigen boek?* is geen mythe, maar een lezenswaardige dissertatie over de geestelijke worsteling die mensen van vlees en bloed doormaken als hun vastgeroeste vooronderstellingen oplossen in het ‘zuur’ van de moderne wetenschap.

Bart Leeuwenburgh, Erasmus Universiteit Rotterdam